

УДК 371.311.4

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Р. В. Ігнатівська

У статті проаналізовано сутність і переваги групового навчання, визначено чинники, що впливають на його ефективність, типові проблеми, які виникають під час організації групової навчальної взаємодії студентів. З'ясовано можливості використання групової навчальної діяльності під час викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах. Описано структури взаємодії, які можуть використовуватися викладачем для формування комунікативних умінь і навичок студентів. Визначено педагогічні умови ефективної організації групової навчальної діяльності студентів під час занять з іноземної мови: формування позитивної взаємозалежності, яка стимулює активну навчально-пізнавальну взаємодію студентів; індивідуальна підзвітність; формування у студентів умінь і навичок міжособистісної взаємодії в малих групах; застосування інтеграційних структур навчальної взаємодії, які стимулюють формування відносин відповідальної залежності між студентами і зміцнюють їх кооперацію; систематична рефлексія процесу та результатів групової роботи.

Ключові слова: мала група, іноземна мова, групова навчальна діяльність, кооперативне навчання, навчальне співробітництво, структура взаємодії, педагогічні умови ефективності групового навчання.

IMPLEMENTING COOPERATIVE LEARNING IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM

R. V. Ihnatovska

The article deals with essence and advantages of group learning, factors, that influence on his efficiency, typical problems that arise up during organization of group educational cooperation of students. Possibilities of the use of group educational activity are found out during teaching of foreign language in higher educational establishments. The structures of cooperation, that can be used by a teacher for forming of communicative abilities and skills of students, are described. The pedagogical terms of effective organization of group educational activity of students are certain during employments after a foreign language: forming of positive interdependence that stimulates active educational-cognitive cooperation of students; individual accountability; the students of abilities and skills of interpersonality cooperation have forming in small groups; application of integration structures of educational cooperation, that stimulate forming of relations of responsible dependence between students and strengthen their cooperation; systematic reflection of process and group job performances.

Key words: small group, foreign language, group educational activity, cooperative learning, educational collaboration, structure of cooperation, pedagogical terms of efficiency of group studies.

У зв'язку з активною інтеграцією України у світовий соціально-економічний і культурний простір суттєво зростає значення англійської мови як засобу міжкультурної комунікації. Сучасному суспільству потрібні висококваліфіковані фахівці, здатні не лише читати спеціальну іншомовну літературу, але й спілкуватися і співпрацювати із зарубіжними колегами та партнерами. Це ставить нові вимоги перед викладачами англійської мови, потребує вдосконалення технологій і методів формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців.

Проблема підвищення ефективності викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах привертає увагу багатьох дослідників, які пропонують різні шляхи її вирішення: імітаційно-ігровий підхід до вивчення іноземної мови (І. Драгомирецький, Ю. Друзь, Л. Якубовська та ін.); використання можливостей навчального діалогу у вивченні іноземних мов (О. Кондратюк, С. Курганов, В. Лапіна, Г. Салашенко, Х. Уїддосон та ін.); комунікативний підхід до вивчення іноземної мови (Є. Пассов, Р. Мільруд, І. Максимова та ін.); застосування кейс-технології (Ю. Сурмін, А. Сидоренко, М. Єрьоміна, А. Ніязова та ін.) і веб-квест технології (Г. Воробйов, А. Драгунова, Б. Додж та ін.).

На наш погляд, значним потенціалом щодо формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців характеризується групова форма навчальної взаємодії, яка дозволяє студентам реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співробітництва, сприяє формуванню комунікативних умінь і навичок [6].

Мета статті: проаналізувати сутність і переваги групового навчання, визначити чинники, що впливають на його ефективність, а також з'ясувати можливості використання групової навчальної

діяльності під час вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах.

Групова навчальна діяльність розкриває потенційні можливості кожного студента, дає змогу студентам частіше вступати в комунікацію з іншими членами групи, формулювати свою позицію, погоджувати дії, що сприяє розвитку співпраці, соціальної компетентності, комунікативної культури. Зважаючи на специфіку предмета «іноземна мова», така форма навчальної взаємодії може забезпечувати необхідні умови для активізації пізнавальної і мовленнєвої діяльності студентів, надаючи кожному з них можливість осмислити і усвідомити новий мовний матеріал, отримати достатню усну практику для формування комунікативних умінь і навичок [9].

Для ефективної організації групової навчальної діяльності студентів необхідно передусім з'ясувати сутність феномену «малої групи», а також визначити переваги навчальної кооперації перед традиційними фронтальною та індивідуальною формами навчання. Є. Пассов пропонує таке визначення «малої групи»: «певна кількість учнів – 3-5 осіб, які тимчасово об'єднані вчителем або за власною ініціативою з метою виконання навчального завдання і мають спільну мету та функціональну структуру» [8, с. 44]. Дослідники Фішер і Елліс стверджують, що у більшості визначень «малої групи» акцентується увага на її ключовій ознаці, що полягає у спільній роботі, взаємодії її членів [12].

У педагогічній літературі існують різні підходи до визначення суті групової навчальної діяльності (В. Дяченко, Т. Коннікова, Х. Лійметс, Т. Матіс, А. Мудрик, О. Ярошенко та ін.). Найчастіше її характеризують як форму або спосіб організації навчальної діяльності і виділяють поряд з фронтальною та індивідуальною. Узагальнення різних підходів дає змогу визначити групову навчальну діяльність студентів як форму навчального співробітництва, у процесі якого студенти у складі малих груп працюють над виконанням спільних навчальних завдань. Основними характеристиками групової навчальної діяльності є: об'єднання студентів у малі групи, що діють як єдиний суб'єкт пізнавальної діяльності; єдність навчально-пізнавальної мети і безпосередній характер взаємодії студентів; розподіл функцій і завдань; кооперативний характер пізнавальної діяльності студентів; сформованість міжособистісних стосунків.

З'ясовано, що групова навчальна взаємодія має значні потенційні можливості щодо розвитку навчальної мотивації студентів, які визначаються: реалізацією природного прагнення суб'єктів навчання до спілкування та співробітництва (комунікативний мотив), стимулюванням взаємної пізнавальної активності в ситуації діалогічної взаємодії партнерів по спільному розв'язанню навчально-пізнавальних завдань (пізнавальний мотив), формуванням стосунків відповідальної залежності між студентами (мотив обов'язку); моделюванням типових комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності студентів (професійний мотив); створенням можливостей для індивідуалізації та самостійного вибору студентами рівня складності навчальних завдань (мотив досягнення); опосередкованим характером педагогічного керівництва груповою діяльністю та забезпеченням суб'єктної позиції студентів у навчальному процесі (мотив самодетермінації) [1].

Визначальною умовою ефективності групової навчальної діяльності студентів є позитивна взаємозалежність між ними, коли результативність діяльності групи залежить від продуктивної роботи кожного її члена. Така взаємозалежність виникає, коли, наприклад, кожен студент одержує оцінку, яка ставиться всій групі. За таких умов кожному студенту, як і групі в цілому, стає вигідно працювати спільно і надавати підтримку один одному в навчальному процесі. «Використання групових показників неминуче ставить членів групи у відносини відповідальної залежності, тобто особистої відповідальності кожного за успіхи групи в цілому» – стверджує В. Якунін [11, с. 506]. Позитивна взаємозалежність створює таку атмосферу, в якій студенти виявляють турботу і надають допомогу один одному в навчанні. Така ситуація сприяє формуванню соціальних мотивів навчальної діяльності (почуття обов'язку, відповідальності перед товаришами, мотиву досягнення, прагнення до спілкування та ін.).

Педагогічні дослідження свідчать, що робота в умовах кооперації – досить ефективна форма навчальної діяльності студентів [2, 7, 10]. Справа не тільки в тому, що кооперація в навчанні дає змогу студентам краще засвоїти матеріал і довше його пам'ятати. Як свідчать численні експерименти, навчання в умовах кооперації має й інші важливі переваги у порівнянні з навчанням в умовах конкуренції. Характеризуючи переваги навчання в малих групах, Д. Джекс звертає увагу на те, що групова навчальна діяльність: дозволяє робити відкриття і займатися питаннями, що охоплюють велике коло інтересів, ідей, інформації; дає змогу кожному учасникові брати більш активну участь у навчальному процесі; допомагає розвивати почуття академічної компетентності і бажання ділитися своїми ідеями з однокурсниками; забезпечує студентів можливістю отримання інформації, швидшого реагування на їх пізнавальні дії; спонукає до самокерованого і самостійного навчання; розширює можливості для обміну досвідом і взаємонавчання; формує поведінку, засновану на принципах співпраці, розвиває критичне мислення і здатність до групового вирішення проблем; допомагає налагоджувати конструктивні взаємовідносини між викладачем і студентами; сприяє розвитку комунікативних умінь і міжособистісних стосунків у групі [13].

Для успішної організації навчальної діяльності студентів у складі малих груп необхідно створити певні умови. Серед таких умов передусім варто назвати так:

- клімат у групі – загальний психологічний або емоційний стан членів групи; у групах, де панує недовірливість, суперництво або ворожнеча, навчання не буде успішним;
- дотримання формальних правил, таких, як відвідуваність (не менше 80%) і обов'язкове виконання домашніх завдань перед кожним заняттям;
- дотримання неформальних правил, які встановлюються з часом, коли члени групи вчаться працювати один з одним, виробляють певні норми міжособистісної взаємодії.

Д. Джекс вказує, що багато труднощів, які відчувають студенти у процесі групового навчання, спричиняються незнанням і недотриманням правил взаємодії у групі. Проблеми виникають тоді, коли в студентів бракує досвіду спільної діяльності, навичок соціальної взаємодії, особистої відповідальності і прагнення до досягнення спільної мети. Можлива ситуація, коли більш підготовлені студенти беруть на себе всю роботу, а інші, скориставшись моментом, займають очікувальну, пасивну позицію. Інколи за спільну роботу кожен учасник групи одержує однакову оцінку незалежно від особистого внеску у виконання завдання. Це може мати негативні наслідки для всього процесу навчання, коли потреби студентів не задовольняються, а саме навчання стає неадекватним.

Для забезпечення ефективності групової навчальної діяльності студентів необхідно ознайомити їх із «засадничими правилами» (ground rules) взаємодії в групі [13]. Такі правила можна винести на групове обговорення. Серед основних правил взаємодії в групі дослідники виокремлюють такі: студенти можуть ініціювати або змінювати тему дискусії; доповідачеві має бути дозволено закінчити свій виступ; говоріть, коли хочете щось сказати, але після того, як ви висловилися, постарайтеся почекати, поки двоє або троє інших студентів виступлять з доповненнями, перш ніж ви знову вступите у розмову; треба уникати домінування деяких студентів; поважайте думку інших промовців; кожен несе відповідальність за результати групової роботи.

Як і будь-яка інша технологія навчання робота у малих групах має певні обмеження і типові проблеми, пов'язані з навчанням студентів. Проблеми зазвичай діляться на дві категорії: «структурні» (наприклад, розміщення в аудиторії або дизайн завдання) і «міжособистісні» (проблема з домінуючими студентами). Серед проблем, які найчастіше зустрічаються і викликають особливу стурбованість викладачів, можна використати такі:

1. «Робота за чужий рахунок» (freeloading), тобто ситуація, коли частина студентів може залишатися осторонь, відмовчуватися і не брати участь у навчальному процесі за рахунок інших, активніших студентів.

2. «Відволікання від завдання» (distraction from the task). Відомо, що є така категорія студентів, які можуть відволікати (to side – track) викладача, «відводити убік» до питань, які не стосуються обговорюваної теми. Це може відбуватися, коли студенти або не розуміють інформацію, яку знайшли, або занурюються глибоко в тему, яка насправді не має відношення до навчального завдання, або тема їм не цікава, і вони хочуть її змінити.

3. «Голосове домінування» (vocal dominance) – в групі може бути один або декілька «активних» студентів, які пригнічують своїм голосом інших.

4. «Невпевненість викладача» (lecturer insecurity). Вона може бути викликана декількома причинами, серед яких, наприклад, відсутність досвіду організації групової навчальної діяльності студентів.

У практиці викладання іноземної мови можуть успішно використовуватися різні форми групової взаємодії: одночасна робота студентів у парах, в мікрогрупах по три-чотири особи, в двох командах. За такої форми роботи комунікативні завдання можуть бути як єдиними, так і диференційованими для різних груп. Групова робота може бути організована шляхом залучення студентів до діалогу, дискусії на матеріалі вивченої теми, прес-конференції, створення природних ситуацій спілкування, проблемних ситуацій, участі в рольових і ділових іграх.

У педагогічній літературі описуються різні структури організації групової навчальної діяльності, кожна з яких має оптимальну сферу застосування і по-різному впливає на пізнавальний та особистісний розвиток студентів. За характером зв'язку між підгрупами у виконанні навчальних завдань розрізняють кооперативно-паралельну (групи одночасно виконують завдання, які в сукупності приводять до досягання спільного результату), кооперативно-послідовну (групи послідовно виконують завдання, які у комплексі забезпечують досягання спільного результату), змагально-паралельну (групи одночасно виконують однакові чи дещо відмінні завдання, змагаючись у досягненні певного результату) і змагально-послідовну (групи послідовно виконують однакові чи дещо відмінні завдання, змагаючись у досягненні певного результату) структури групової навчальної діяльності.

Залежно від кількості учасників груп та особливостей їх взаємодії розрізняють такі способи організації групового навчання [3, с. 218]:

1. Однорідна групова діяльність: усі групи працюють над виконанням одного й того ж завдання.

2. Диференційована групова діяльність: групи виконують різні завдання. Диференціація може здійснюватись за рівнем складності завдань або за їх кількістю.

3. Кооперована групова діяльність: кожна група працює над виконанням частини спільного для всіх завдання. Така робота обов'язково завершується представленням, колективним обговоренням, захистом виконаних завдань. Головні висновки й підсумки такого обговорення стають спільним надбанням і записуються всіма присутніми на занятті.

4. Парна навчальна діяльність відбувається в групах мінімального складу, із двох осіб.

5. Індивідуально-групова навчальна діяльність: кожен член групи виконує частину спільного завдання.

Дослідники виокремлюють велику кількість різноманітних структур навчальної взаємодії, які мають свої переваги і недоліки. Усі структури складаються з певних елементів взаємодії. Комбінуючи ці елементи, модифікуючи відомі структури, можна впливати на умови навчальної діяльності студентів, підвищувати або знижувати інтенсивність їх взаємодії, стимулювати участь у груповій роботі, підвищувати рівень позитивної взаємозалежності. Розглянемо для прикладу одну із структур навчальної взаємодії студентів, яку можна використовувати під час проведення контрольного словникового диктанту (word-dictation game activity) з вивченої теми [5]. Завдання для групової роботи має назву «Чотири кольори» (Four colors). Проведення диктанту передбачає такі етапи:

1. Викладач готує 4 картки з певної теми, наприклад, «Захист довкілля» (Environmental Protection) з різними завданнями:

картка 1 (Card 1): Назвіть (напишіть) іменники, що відносяться до теми «Захист довкілля»;

картка 2 (Card 2): Назвіть (напишіть) дієслова, що відносяться до теми «Захист довкілля»;

картка 3 (Card 3): Назвіть (напишіть) словосполучення, що відносяться до теми «Захист довкілля»;

картка 4 (Card 4): Назвіть (напишіть) назви диких тварин.

2. Студентська група ділиться на малі групи по чотири особи (поділ може здійснюватися на розсуд викладача або за бажанням студентів). Групам присвоюються номери або кожна група придумує собі назву. Кожен студент у підгрупі отримує картку із завданням і заповнює її своїм кольором (наприклад, зеленим, синім, жовтим або червоним). Ці чотири кольори закріплюються за конкретними студентами в усіх малих групах.

3. Викладач дає команду про початок і тривалість (5 хв.) виконання завдання.

4. Після закінчення 5 хв. дається команда кожному студенту передати картку за годинниковою стрілкою однокурсникові, що сидить поруч. Наприклад, після першої передачі власник картки 2 отримує картку 1, власник картки 3 отримує картку 2, власник картки 4 отримує картку 3, власник картки 1 отримує картку 4. Отримавши нову картку, студент переглядає всі слова, написані в ній, і додає свої слова, вписуючи їх своїм кольором. Таким чином, передача карток відбувається до тих пір, поки кожен студент не отримає картку, з якої він починав роботу. У результаті кожен студент отримує картку, заповнену всіма кольорами (у разі, якщо він якісь слова не написав, тому що не знав, а інші троє змогли доповнити список слів за завданням). На виконання завдання після кожної передачі карток виділяється по 1 хв. (можна більше, залежно від рівня знань студентів).

5. Після закінчення часу (10-15 хв.) підводяться підсумки групової роботи. Зокрема, підраховується кількість слів у картках для визначення переможців: переможець – мала група (на основі підрахунку всіх написаних слів у підгрупі незалежно від кольору визначається, яка група написала найбільше слів з теми. Кожен студент підраховує кількість слів, написаних на його картці, які додаються до кількості слів у картках інших членів підгрупи); переможець – студент усередині підгрупи (яким кольором написано найбільше слів); переможець – студент усієї групи (той, чийм кольором написано найбільше слів).

6. Наприкінці складається повний список слів з кожної заявленої номінації у картках. Наприклад, власник картки 1 (що має, припустимо, зелений колір) зачитує всі слова за його завданням, інші або дописують, якщо якихось слів немає в їх картці, або доповнюють виступаючого, якщо їх слова не були названі. Так само роблять власники інших карток (кольорів).

У ході роботи студентів викладач перевіряє правильність виконання завдань. На кожному етапі можна зменшувати або збільшувати час. Для наочності наприкінці виконання завдання під час підведення підсумків можна прикріпити картки на дошку, щоб переконатися, який колір домінує.

Така форма проведення словникового диктанту має певні переваги: її можна проводити із студентами різного рівня мовної підготовки; у кожного студента є рівні можливості для виконання завдання; абсолютно всі студенти беруть участь у роботі; студенти отримують задоволення від ігрової форми навчання, яка відрізняється від традиційної фронтальної або індивідуальної роботи; подібна форма стимулює навчально-пізнавальну активність студентів і мотивує до подальшого вивчення іноземної мови; її можна використовувати для повторення як лексичних, так і граматичних тем [4].

Отже, групова форма навчання може виступати ефективним засобом формування іншомовної компетентності студентів на заняттях з іноземної мови. Завдяки груповій кооперації студенти більш

активно й успішно виконують спільні завдання, вчать один у одного, обмінюються думками, ідеями, досвідом, вчать співпрацювати, вдосконалюють комунікативну культуру. Основними педагогічними умовами ефективної організації групової навчальної діяльності студентів під час занять з іноземної мови є: 1) формування позитивної взаємозалежності, яка стимулює активну навчально-пізнавальну взаємодію студентів (об'єднання студентів у групи по 4-5 осіб для спільного виконання навчальних завдань); 2) індивідуальна підзвітність (студенти повинні продемонструвати, що кожен засвоїв матеріал і розуміє його); 3) формування у студентів умінь і навичок міжособистісної взаємодії в малих групах; 4) застосування інтеграційних структур навчальної взаємодії, які стимулюють формування відносин відповідальної залежності між студентами і зміцнюють їх кооперацію; 5) систематична рефлексія процесу та результатів групової роботи.

Література

1. Борківська Р.В. Групове навчання як засіб формування мотивації вивчення студентами іноземної мови / Р.В. Борківська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. – 2002. – №7. – С. 83-87.
2. Галузяк В. М. Груповий тренінг як засіб розвитку особистісної зрілості майбутніх учителів / В. М. Галузяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 35. – Вінниця, 2011. – С. 203-210.
3. Галузяк В. М. Педагогіка: Навчальний посібник. 5-е вид., випр. і доп. / В. М. Галузяк, М.І. Сметанський, В.І. Шахов. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – 400 с.
4. Казанцев А.Ю. Особенности проведения игровых занятий в обучении иностранному языку в высшей школе / Казанцев А.Ю., Казанцева Г.С. // Вестник ТГПУ. – 2012. – Вып. 11. – С. 20–23.
5. Казанцев А.Ю. Применение метода группового обучения на занятиях по английскому языку в неязыковом высшем учебном заведении / А.Ю. Казанцев, Г.С. Казанцева, М.Е. Кругликова // Gaudeamus Igitur. – 2015. – № 3. – С. 25-28.
6. Кузнецов П.С. Роль групповой работы в обучении иностранному языку / Кузнецов П.С. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/639460/>
7. Лийметс Х.Й. Групповая работа на уроке. – М.: Знание, 1975. – 63 с.
8. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И.Пассов.– М., 1991.– 223 с.
9. Применение методов группового обучения на уроке английского языка. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://garnett.ru/shkolniku/7-klass/primenenie-metodov-grupпового-obucheniia-na-uroke-angliiskogo-iazuka/>.
10. Уваров А.Ю. Кооперация в обучении: групповая работа / А.Ю. Уваров // Учитель и ученик: возможность диалога и понимания / Под общ. ред. Л.И. Семиной. – М.: Бонфи, 2002. – 408 с.
11. Якунин В.А. Педагогическая психология: Учеб. пособие / В.А. Якунин. – СПб.: Изд-во «Полиус», 1998. – 639 с.
12. Fisher В.А., Ellis D.G. Small group decision making: Communication and the group process. – New York : McGraw Hill Higher Education, 1990. – 306 p.
13. Jacques D. Small group teaching. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.brookes.ac.uk/services/ocsl/resources/small-group/>.